

מלך מגוג - בירור מקור האומה

אביעז בורשטיין שיעור ב'

הקדמה

בספר יחזקאל (ל"ח-ל"ט) מופיעה נבואה על מלחמה עתידית שתתחולל בארץ ישראל, שבה אומות העולם באים להילחם בעם ישראל. על פי הנבואה, אומות העולם, שבראשם מלך מגוג, יכנסו לארץ ישראל עם חייל גדול ופרשים רבים, על מנת לכבוש את ירושלים. מלך מגוג מתואר בתור אדם גאוותן אשר בטוח שהוא יכבוש את ירושלים עם הצבא החזק שלו, הואיל והגבול הצפוני של ארץ ישראל הוא ללא חומה.

ביום בו גוג מלך מגוג יגיע לאדמת ישראל עם האומות שעימו יהיה נס. רעידת אדמה תזעזע את הארץ, וירד ברד, אש וגופרית. על פי התיאור הנאמר לעיל תהיה מהומה גדולה בארץ ופחד עצום. במהלך המלחמה ה' יעשה נס לעם ישראל, ואומות העולם ילחמו אחד בשני ויהרגו אחד את השני. חלק מהם ימותו גם ממכת הברד ורעידות האדמה. בסוף המלחמה מתואר שגוג יקבר בארץ ישראל. אומות העולם שיישארו בחיים יראו את הנס שה' עשה, ויכירו במציאות ה' ובמופתיו.

במאמר זה ננסה לברר מי היא האומה המכונה מגוג.

נאמר בבראשית (י, א-ב):

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וְנִינְוֹדוּ לְחָם בְּנֵים אַחֵר הַמִּבּוּל. בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֵר וּמְגוּג וּמְדֵי וְנֹון וְתֹבֵל וּמִשְׁךְ וְתִירַס.

מהפסוקים משמע שמגוג הוא בנו של יפת (בן נח).

על פסוק זה אומר התרגום יונתן:

גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס ושום אפרכיותהון - אפריקי וגרמניא ומדי ומקדוניה ויתיניא ואוסיא ותרקי.

ומעין זה בבראשית רבה (נח לו, ובילקוט שמעוני סא):

בני יפת גומר ומגוג, אמר רבי שמואל בר אמי זו אפריקה, וגירמניא, ומדי ומקדוניה איסניא, ותוניה, תירס רבי סימון אמר זו פרס, רבנן אמרי תורקי.

אם נתייחס להתאמה בין הסדר שבו נכתבו שמות הילדים לבין הסדר שבו נכתבו שמות הממלכות ניתן לראות שמגוג הוא גרמניא. ניתן להביא לכך חיזוק מהגמרא במסכת מגילה ו' ע"א-ע"ב:

ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב אל תתן ה' מאַוּוּי רְשָׁע זָמְמוּ אֶל תְּפַק יְרוּמוּ סָלָה. אמר יעקב לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אל תתן לעשו הרשע תאות לבו. זָמְמוּ אֶל תְּפַק - זו גרממיא של אדום, שאלמלי הן יוצאין - מחריבין כל העולם כולו! ואמר רבי חמא בר חנינא: תלת מאה קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום ותלת מאה ושיתין וחמשה מרזבני איכא ברומי, ובכל יומא נפקי הני לאפי הני ומקטיל חד מינייהו, ומיטרדי לאוקמי מלכא [וכך הקב"ה גורם שזממו של הרשע מתבטל].

הגמרא מספרת שגרממיא של אדום שאפו להחריב את כל העולם כולו, כלומר להשתלט על כל העולם כולו. כמו כן מתואר, שהסיבה שגרממיא של אדום לא יוצאת ונלחמת עם כל העולם היא שהם עוסקים במלחמות פנימיות (בינם לבין רומי).

מכך שרבי יצחק אומר שגרממיא היתה יכולה להחריב את כל העולם כולו (אם הם לא היו עסוקים במריבות פנימיות עם בני בריתם), ניתן לשער שזו היא מגוג (יתכן שגרממיא זו היא אותה גרמניא-מגוג בן יפת, שהוזכר בתרגום יונתן. יתכן שזוהי גרממיא אחרת, יש גרמניא בן יפת ויש גרממיא של אדום שאינו בהכרח מבני יפת. אף על פי כן, יתכן ויש דמיון פנימי בתכונות בין מגוג בן יפת ובין גרממיא של אדום).

גם מספר יחזקאל (לח, יח-כג) ניתן לראות זאת:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גּוֹג עַל אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם, אֲדַנְיָ ה' תַּעֲלֶה חֲמַתִּי בְּאַפִּי. וּבְקִנְיָתִי בְּאֵשׁ עֵבְרָתִי דְבַרְתִּי. אִם לֹא בַיּוֹם הַהוּא יְהִי רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל. וְרַעַשׁוּ מִפְּנֵי דְגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיֵּת הַשָּׂדֶה וְכָל הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל הָאָדָמָה וְכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה, וְנִהְרְסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמִּדְרָגוֹת וְכָל חוֹמֵה לְאַרְץ תִּפּוֹל. וְקִרְאִיתִי עֲלֵיו לְכָל הָרִי חֲרַב נְאֻם אֲדַנְיָ ה'. חֲרַב אִישׁ בְּאַחֵיו תִּהְיֶה. וְנִשְׁפָּטִיתִי אֹתוֹ בְּדָבָר וּבְדָם וּגְשָׁם שׁוֹטֵף וְאֲבָנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וּגְפָרִית אֲמַטִּיר עֲלָיו וְעַל אֲגָפָיו וְעַל עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֹתוֹ. וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדְּשִׁיתִי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְנִדְעוּ פִי אֲנִי ה'.

מהפסוקים רואים שהסיבה הגשמית שגוג אינו מצליח לחסל את ישראל מבין כל אומות העולם היא, שהוא ושאר האומות שעיימו עסוקים במלחמה אחד בשני, בדיוק כמו שראינו בגמרא במגילה על גרממיא של אדום. ניתן להביא חיזוק להנחה הנובעת מדברי הגמרא במגילה שמגוג היינו גרממיא של אדום מהמלבי"ם (זכריה יד, ב):

ואספתי את כל הגוים. ה' יתן בלב הגוים שיתאספו אל ירושלים למלחמה, וכבר התבאר יחזקאל ל"ב וס"י ל"ח שבאחרית הימים יתאספו בני אדום לקחת את ירושלים מיד הישמעאלים ואז תלכד העיר ונשסו הבתים וחצי העם כבר יצאו

לגולה, אבל לא יספיקו לגמור הדבר ולהגלות את כולם ולא יכרת יתר העם מן העיר.

המלבי"ם סובר שמגוג מייצג את **האדומים** שעתידיים לקחת את ירושלים מפני הישמעאלים.

בניגוד למלבי"ם שסובר שהאדומים יכבשו את הישמעאלים, האברבנאל (שם א) סובר שהישמעאלים יכבשו את האדומים:

...הקדוש ברוך הוא באחרית הזעם וקץ הגלות יעיר את לבב בני אדום לעלות על ירושלים לכבשה ויעיר גם כן את גוג ומגוג השוכנים בירכתי צפון וגם את שאר האומות השוכנות לצד מזרח לבוא על הנוצרים הערלים ההם בני אדום להחרימם ולהדיחם מן הארץ, ועל זה תהיה ביניהם מלחמה עצומה וזהו יום ה' המיועד בדברי הנביאים ואין תכליתו כי אם לתת נקמת ה' באדום בעצם וראשונה וגם בשאר האומות אשר החריבו את ארץ ישראל וגלו את השבטים במקום הרשע שמה יהיה המשפט... אבל הם באמת חכמו השכילו הדעת הזה אשר הסכמתי עליו **וגוג ומגוג הם הישמעאלים אשר בירכתי צפון** ואותם כבר באו על ירושלים שתי פעמים הראשונה היא כשבאו על בני אדום חיל הרומיים שהיו מושלים בארץ ישראל מן העת אשר לכדה טיטוס עד אשר באו אותם הישמעאלים עליהם ולקחו את ארץ ישראל בתזקה והחריבו חיל הרומיים שהיו יושבים עליה, ופעם שנית באו גם כן בימי הצרפתים ושאר הנוצרים שעלו על ארץ ישראל וכבשוה וישבו עליה פ"ה שנה וישבו הישמעאלים ההם וילחמו עמהם ויגרשו מן הארץ ויקחו את ירושלים והחזיקו בה עד היום הזה, והפעם השלישית היא לעתיד לבא, **הנה למדנו מזה שגוג ומגוג הם גויי הישמעאלים** הדרים בפאות ההם ושאותם שבאו בשתי פעמים האחרים הם אשר יבאו לעתיד. ולמדנו עוד שכל הפעמים שבאו ויבואו גוג ומגוג להלחם על ירושלים היה ויהיה כנגד הנוצרים המחזיקים בה לא כנגד ישראל ושכן יהיה בעתיד וכמו שפירשתי בספר מעיני הישועה.

האברבנאל מסכים שעתידיים בני אדום לכבוש את ארץ ישראל בפעם השלישית לעתיד לבוא כפי שעשו לפני כן. הפעם הראשונה היתה בימי סוף בית שני על ידי הרומאים. הפעם השנייה הייתה לפני 100 שנה על ידי הצרפתים ושאר הנוצרים, קרי הבריטים. הפעם השלישית תהיה לעתיד לבוא.

למרות הנזכר לעיל אודות הפלישה של אדום לארץ ישראל, לפי האברבנאל אדום איננה מגוג הואיל והישמעאלים יכבשו מהם את כל שטחי ארץ ישראל, כפי שקרה בסוף ימי

האימפרייה הביזנטית שנכבשה על ידי הערבים, וגם כפי שקרה בשלהי האימפריה הבריטית אשר ויתרה לערבים על חלקים מסויימים בארץ ישראל, וכעין זה יקרה גם לעתיד לבוא.

האברבנאל מציין שהעמים הנוצריים, שהם אדום, יובסו על ידי הישמעאלים, ובמקום שהאדומים והישמעאלים יילחמו ביחד נגד עם ישראל הם ילחמו אחד נגד השני והכתוב "חרב איש באחיו תהיה" יתקיים. לפי האברבנאל, הישמעאלים ינצחו את האדומים והם מגוג.

במסכת יומא (י' ע"א) דרשו אחרת את הפסוק בבראשית:

בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס. גומר - זה גרממיה, מגוג - זו קנדיא.

הגר"א מגיה במקום גרממיה – גרמניה (יתכן שגרממיה זו היא אותה גרמניה. יתכן שאלו שני עמים שונים: גרממיה וגרמניה וכנ"ל).

אם כן, ראינו אפשרות שמגוג היא גרמניה (תרגום יונתן, מדרש רבה ילקוט שמעוני) או גרממיה של אדום (על פי הגמרא במגילה), אדום (המלבי"ם), או שגומר היא גרממיה (גמרא יומא) או גרמניה (הגהות הגר"א), ומגוג היא קנדיא. אפשרות נוספת היא לפי האברבנאל שמגוג הוא דווקא ישמעאל שכובש את ארץ ישראל מידי אדום.

בזוהר (בשלח נ"ח ע"ב) נאמר:

וזאת תהיה המגפה אשר יגף ה' את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עומד על רגליו - רבי אבא אמר משמיה דרב ייסא סבא והכי אמר רבי שמעון: זמין קודשא בריך הוא לאחייא לכל אינון מלכין דעקו לישראל ולירושלם: לאנדריאנוס ללופינוס ונבוכדנצר ולסנחריב ולכל שאר מלכי עמין דחריבו ביתיה, ולשלטאה לון כקדמיתא, ויתכנסון עמהון שאר עמין. וזמין קודשא בריך הוא לאתפרעא מנייהו באתגלייא סחרני ירושלם, הדא הוא דכתיב "וזאת תהיה המגפה אשר יגף ה' את כל העמים אשר צבאו על ירושלם", אשר יצבאו לא כתיב אלא אשר צבאו, כדין כתיב "וברב גאונך תהרוס קמידך" ודא לזמנא דאתא משיחא כתיב, ושירתא דא שירתא דעלמין היא.

וברוח אפיך נערמו מים - בההוא זמנא, ובגין כך אית בההוא זמנא ולזמנא דמלכא משיחא ולזמנא דגוג ומגוג. "נצבו כמו נד" - לזמנא דעלמא דאתי, דאיהו חדותא דכל עלמין.

תרגום:

עתיד הקב"ה להחיות כל אלו המלכים שהצירו את ישראל וירושלים, דהינו לאנדריאנוס ללופינוס, ונבוכדנצר, ולסנחריב, ולכל שאר מלכי העולם, שהחריבו ביתו, ויתן להם ממשלה כמתחילה, ויאספו עמהם שאר העמים וילחמו על ירושלים. ועתיד הקב"ה להפרע מהם בגלוי סביב ירושלים, וזה שכתוב: וְזֹאת תִּהְיֶה הַמִּגְפָּה אֲשֶׁר יִגַּף ה' אֶת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלַם. אשר יצבאו לא כתוב, אלא אשר צבאו וכך כתוב: "וברב גאונך תהרס קמיד" - זה כתוב לזמן שיבא המשיח, ושירה זו, שירת עולמים היא.

וברוח אפיך נערמו מים - היינו באותו זמן. ובעקבות כך, כן באותו זמן, ובזמן מלך המשיח, ובזמן של גוג ומגוג. נצבו כמו נד, הוא לזמן העולם הבא, שהוא שמחת כל העולמות.

נראה, לפי הזוהר, שגוג מלך המגוג איננו רק מלך של אומה מסויימת אלא הוא מייצג מלכי אומות רבות שהצרו לישראל, שכולם יחזרו לעתיד לבוא, יילחמו בישראל, ויבואו על עונשם.

סיכום

לפי מקורות רבים מגוג הוא גרמניא (ילקוט שמעוני, תרגום יונתן ומדרש רבה). לפי הגמרא במגילה מגוג הוא גרממיא של אדום וכעין זה לפי המלבי"ם מגוג הוא אדום. לפי האברבנאל מגוג הוא ישמעאל. לפי הגמרא ביומא מגוג הוא קנדיא. לפי הזוהר בבשלח כל מלכי האומות שהצרו לישראל מיוחסים לגוג מלך המגוג.